

867. Gryta, Gryta sn.

Pl. 146.

Litteratur: B 375, L 69, D 1:128. J. Bureus, Fa 6 s. 116 n:r 31 (Caspar Cohl), s. 220 n:r 269 (Rhezeliuſ), Fa 5 n:r 141, Fa 1 s. 35; J. Rhezelius, F 12 n:r 83; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 251; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss. Ups. 1717), s. 100 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 449 f., Acta Literaria Sveciae 3 (1730—34), s. 91; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 241; R. Dybeck, Reseberättelse 1862 (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 32, h. 5 (1876), s. 87; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 116; Handlingar i ATA 1931, 1938; N. G. Stahre, Runstenarna i Gryta sn, 1938 (hs i ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F 12); P. Törnwall och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 375); Dybeck (D 1:128).

Runstenen står i en stenig beteshage med gravar, straxt N om vägen mellan Gryta kyrka och Salnecke, ung. 400 m. ÖNÖ om Salnecke, 250 m. VNV om Gryta gård, 300 m. SV om klockstapeln. Ristningsytan vetter mot söder.

Inskriften fanns upptagen i Joh. Bureus' samlingar. Platsen säges vara: »I Gryta Kyrkio By i en haghe» (Caspar Cohl i Fa 6), »Widh Gryta byen i en haga» (J. Rhezelius i Fa 6), »Gryta Kyr:Byen» (Fa 5). — Ransakningarna (1677): »Gryta byen nedan åt Siön äfuen en Runsteen i en haga.» — Träsnittet i Peringskiölds Monumenta har påskriften: »Gryta herregård. — Gryta by i humlegården» (B 375 och L 69: »Gryta Herregård»). Dessutom finns anteckningen: »orätt skuren, bör revid:» Träsnittet har alltså kasserats, men något tillfälle till revision har aldrig erbjudit sig. — O. Celsius fann runstenen i Gryta Sⁿ och Gryta gård nedan om kyrkan i en liten vret el. kåhlgård» (Acta Literaria 1930: »In paroecia Gryta, non longe a templo, in septo quodam»). Han har emellertid endast kunnat se en liten del av ristningen. »Detta såg iag d. 17 Nov. 1726 × **kup** + **liti** + **sal paira**. Det andra var ijs och sniö öfr.»

Alla de äldre uppteckningarna och avbildningarna återge inskriften fragmentariskt. Ett stycke fattades nedtill på v. sidan med en del av inskriften. Dybeck är den förste, som kunde återge en fullständig text. Han ger i Sverikes runurkunder följande meddelanden om stenen: »Dessa tu runstensstycken, hvaraf blott det större finnes upptaget i Bautil, ligga i Trägårdsgärdet nära gården. Innehafvaren af egendomen lät sistlidet år, för att flytta och resa stenen, gräfvä i marken på sidorna om och under, hvarvid det mindre stycket, hvars ristning fullkomnar inskriften, påträffades nästan midt under honom . . . De gamle förmäla att en väg fordom sträckt sig från Gryta öfver Örsundsån nästan midt för Girestads kyrka. Det ställe der bron varit skall deraf ännu bära namnet.» Och i reseberättelsen för 1862: »Under en liggande runsten vid Gryta gård och socken hvilken sten länge saknat ett hörn, hvarpå en del af inskriften är, hade innehafvaren af gården nyligen funnit det felande stycket midt under stenen.» Att det redan på 1600-talet saknade stycket på detta sätt återfanns, vittnar om att stenen ännu stod kvar på sin ursprungliga plats. Det lösa stycket har sedermera förkommit; säkerligen har det blivit kvar, när stenen har flyttats. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna»; i beskrivningen (1865) meddelas, att »en runsten i tvenne stycken» finnes »strax W. om och invid Gryta gård». Några år senare (1871) meddelas i UFT, att »stenen ligger ännu, men har arrendatorn, herr öfverste Karl Gustaf Bergenstråle, lofvat, att den skall med det snaraste blifva upprest».

Stenen blev förmodligen under den följande tiden flyttad ur åkern omkr. 50 m. åt N och upplagd i åkerkanten intill gärdesgården nära ladugårdsgrinden omkr. 175 m. SV om gårdens huvudbyggnad. Där blev den tills vidare liggande. År 1932 flyttades stenen ungefär 150 m. åt NNV till sin nuvarande plats och restes med stöd mot ett där befintligt större stenblock. Runstenen saknar nämligen egentligt fotstycke, som skulle kunna grävas ned i jorden. Ristningen går nästan ända ned till stenens underkant.

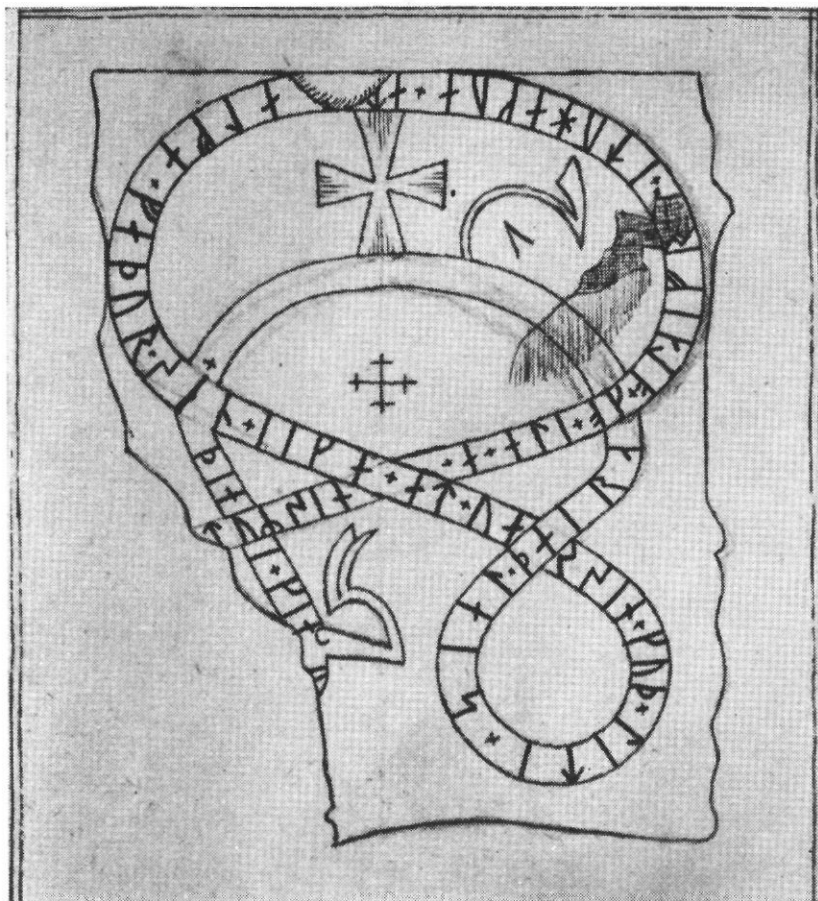

Fig. 355. U 867. Gryta, Gryta sn.
Efter teckning av Rhezelius.

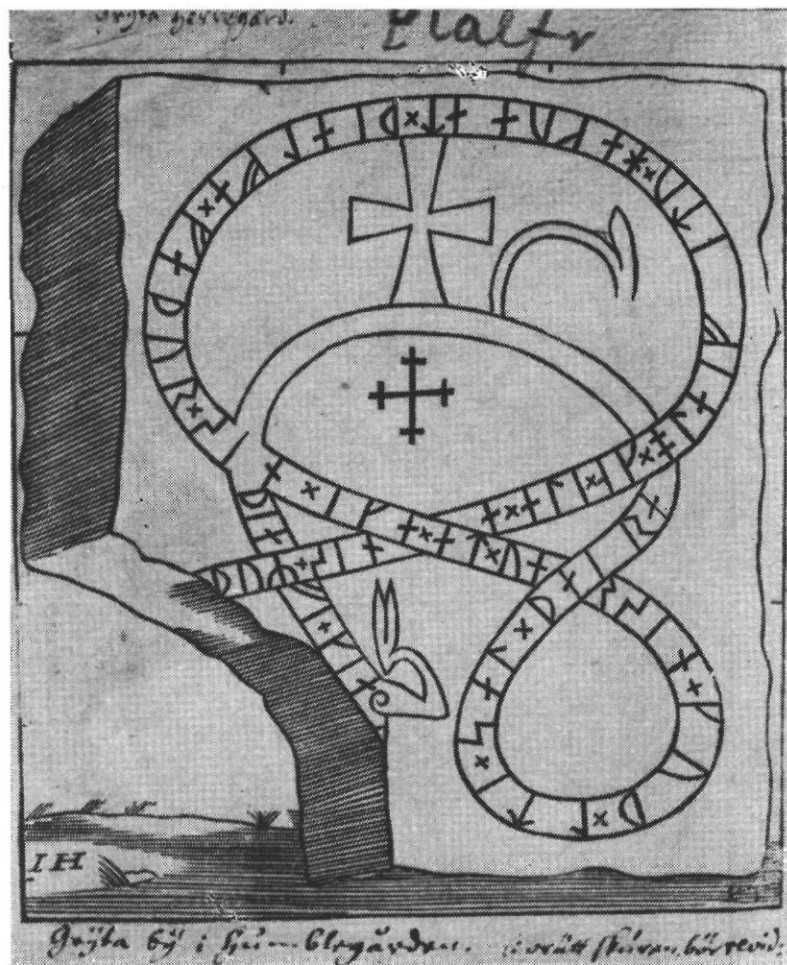

Fig. 356. U 867. Gryta, Gryta sn.
Efter B 375.

Ljus granit med flagrande yta. Höjd 1,80 m., bredd 1,47 m. Stenen har haft en fyrkantig, nästan kvadratisk form. Nedtill på v. sidan är ett stycke avslaget, varigenom också en del av inskriften har gått förlorad. På h. sidan är stenen svårt skadad. Sannolikt på grund av vittring och frostskada ha här bitar förlorats. Skadan finns antydd redan på träsnittet i B 375, där ett par runor saknas, men den har tydligen i senare tid förvärrats. Ytan är full av sprickor. Ristningen är djupt huggen och i stort sett väl bevarad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

+ pialfi + kia[rpi] × bro × at × bulu × tot[ur] sina + ali + ok + ola[ifr] + l]itu hakua + at + pialfa + faþur
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 sin + ika + at + uer sin + kup + liti + sal þaira
 65 70 75 80 85 90

Pialfi gærði bro at Bollu, dottur sina. Ali (l. Alli) ok Olæifr letu haggva at Pialfa, faður sinn, Inga at ver sinn. Guð letti sal þæira.

»Tjälve gjorde bron efter Bolla, sin dotter. Ale (l. Alle) och Olev läto hugga (stenen) efter Tjälve, sin fader, Inga efter sin man. Gud give lättnad åt deras själ.»

Till läsningen: Som hst i 4 l och 5 f tjänstgör den korsande runslingans ramlinjer. Detsamma är fallet med 74 r; 7 k är icke stunget; icke heller 48, 68, 78 k. Av 10 r finns endast översta delen; av 24 t likaså endast översta delen och h. bst. Intet sk efter 26 r; icke heller efter 63 r eller 74 r. 26 r står nära intill föregående runa; man kan förmoda, att r har valts framför r med hänsyn till utrymmet, för att ej kollidera med den redan huggna bst i 4 l. 27 s har kort mellanstapel; detsamma är fallet med övriga s-runor i inskriften, särskilt 85 s. Hst i 38 a står i kanten till en skada. Intet sk efter 45 u. 73 e är tydligt stunget. 82 i: en svag fördjupning

mitt på hst t. v. är icke huggen. Fr. o. m. 78 k stå runorna avsevärt mera spatiöst än i det föregående. Avsikten har tydligen varit att vinna symmetri med slingan på v. sidan, där inskriften börjar.

Caspar Cohl (F a 6): 1—30 **pialfi** × **kiar** . . . **tur** × **sina**; 36—41 **olaifa**; 53—58 **uialfa**; 72—74 **uar**. — Rhezelius (F 1 2): 1—30 **piai** + **kia** - . . . **tur sin** + **a**; 36—41 **olaifr**; 53—58 - - **alfa**; 67—69 **iika**; 72—74 **uar**; 85—87 **sial**. — Hadorph och Törnewall (B 375): 1—30 **piafi** + **kia** . . . **pur** + **sina**; 36—45 **olaif** - - **itu**; 72—72 **uar**; 81—84 **liti**. — Dybeck: 1—30 + **pialfi** × **kiarpi** × **bro** × **at** × **bulu** × **totur sina**; 36—45 **olai** - - **litu**; 72—74 **uer**; 81—84 **liti**.

Ristningen är rätt diletantmässigt utförd. Linjerna äro ojämna. Mönstret kan knappast sägas vara särskilt passande för ristningsytans form. Hur runslingan har börjat och avslutats, kan numera ej avgöras, då den inre ytan är svårt skadad. Suppleringen i B 375 och hos Dybeck är sannolikt oriktig. Enligt Brate skulle U 867 möjligen vara ristad av Likbjörn, som har signerat ett par runstenar i Bälunge sn. Detta förefaller emellertid mycket osannolikt.

Inskriften är emellertid i ett par avseenden rätt märkelig. Den meddelar dels att Tjälve har gjort bron till minne av sin dotter Bolla, dels att stenen är rest efter samme Tjälve av hans två söner och hans hustru. Brobygget har Tjälve själv utfört, medan han levde. Och då detta omtalas på hans egen minnessten, måste det innebära, att det har betraktats som en av hans goda gärningar. Det utfördes på sin tid av fadern för hans avlidna dotter Bollas skull, utan att då omtalas i en inskrift. Tydligare än de vanliga inskrifterna om brobygge vittnar, förefaller det, denna om att man har föreställt sig, att ett sådant arbete skulle komma den döde till godo på ett eller annat sätt. U 867 är på sätt och vis en minnessten både över Tjälve och hans dotter Bolla. *Guð letti sal þæira*.

81—84 **liti** är, såsom S. Bugge har framhållit (*Runverser*, s. 51), pres. konj. av verbet *letta* 'lätta'. En på liknande sätt uttryckt välönskan för den döde förekommer på ännu ett par uppländska runstenar: L 242 Bräcksta, Tensta sn, L 245 Rångsta, Viksta sn(?), och därjämte på en sörmländsk: Sö 139, en östgötsk: Ög 152 och en öländsk: Öl 51. Samma formel finnes även i en dansk inskrift: DR 378 (Bodilsker, Bornholm).

Ordet *verr*, m. 'man, make' är sällsynt i runinskrifterna. Det förefaller att vara en poetisk synonym för *boandi*, *bondi*, åtminstone av U 226 att döma, den enda uppländska inskrift utom U 867, där ordet synes vara belagt. Det förekommer dessutom i Sö 137, 367(?), Ög 77, Vg 59, 115(?). I danska inskrifter är det vida vanligare. — Olov Celsius, som ju själv icke har kunnat läsa mera än inskriftens fyra sista ord, förmodar, att **uar** är felaktigt för **suar**, d. v. s. *svær* (ack.) 'svärfader': »Lego *Suer*, quod in lapidibus frequens, pro *Socero*. Sicut *suera* est *socrus*; Ulphilæ ævo usitata, necdam desita plane vocabula. Quædam in hoc saxo ætate exesa, & nullius sensus, omisimus.»

Om namnet *Pialfi* se Sö 194, om *Ali* (l. *Alli*) se U 194. Liksom 31—33 **ali** kan återge såväl ett *Ali* som ett *Alli*, ovisst vilket, så kan 18—21 **bulu** (ack.) vara form av ett kvinnonamn *Būla*, *Bōla* eller *Bulla*, *Bolla*. Något sådant är emellertid för övrigt alldeles okänt i källor från forn-tiden och medeltiden. Sannolikt är *Bolla* egentligen ett smeknamn, bildat till sådana kvinno-namn som *Bǫðvildr*, *Bóthildr*, *Borghildr* eller till *Ingiborg* o. dyl.

Runstenens ursprungliga plats framgår bäst av Geologiska kartbladet »Sigtuna». Den har varit belägen omkring 200 m. S om det ställe, där stenen nu står rest. Säkertligen har här i äldre tid en väg gått fram från Husby till Örsundsbro, en del av den gamla Eriksgatan.¹ Den bro, som omtalas i inskriften, har då förmedlat överfarten över det vattendrag, som mellan Gryta gård och Salnecke rinner söderut mot Örsundaån och sankmarkerna däromkring.

¹ Om Eriksgatans sträckning genom Balingsta och Gryta socknar, förbi runstenarna U 859, 860, 870, 868 och 867, se O. Lundberg i *Svenska Turistföreningens årsskrift* 1915 och J. Sahlgren i *Upsala Nya Tidnings* julnummer 1933.